

Мирослав Лаюк

БАХМУТ

Ukraïner

Київ • 2023

ЗМІСТ

7 _____ ПЕРЕДМОВА ВИДАВЦЯ

I. ФІКСАЦІЯ

17 _____ ВИЇЗД

25 _____ ЗВІРІ

31 _____ ПІХОТА

43 _____ МЕДИКИ

53 _____ КАПЕЛАНИ

63 _____ МОНОЛОГ ПАНІ ОЛЕКСАНДРИ

71 _____ ЗЕНІТНИКИ

81 _____ ДЕНЬ ДОБРОВОЛЬЦЯ

87 _____ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ

97 _____ БАТЬКИ І ДІТИ

103 _____ ЧОЛОВІКИ І ЖІНКИ

111 _____ АРТИЛЕРИСТИ

119 _____ ДОВГА ВІЙНА

125 _____ ПУНКТ УПРАВЛІННЯ

133 _____ РЕТРОСПЕКТИВА

141 _____ ДІТИ

147 _____ ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО СХОДУ

157 _____ ДИЯВОЛ

163 _____ ФІКСАЦІЯ

II. КОМЕНТУВАННЯ

169 _____ «БАХМУТСЬКЕ» БРЮТ

180 _____ ЧОРНІ ШМАРКЛІ ПАМ'ЯТІ

188 _____ НІГТІ

192 _____ ВСТИГНУТИ ПОЖИТИ

198 _____ ОДНІ З

202 _____ ВІРА

208 _____ СКЛАСТИ СЕРІЮ

212 _____ ЧИСТИЙ ЧЕТВЕР

216 _____ РИМИ

236 _____ НАПИСАНЕ ПІСЛЯ ПІСЛЯМОВИ

240 _____ ВАНУАТУ

248 _____ ВІДСТАНЬ

ФІКСАЦІЯ

ВИЇЗД

Бахмут, 31 грудня 2022 року. Схожа на тих другорядних персонажок із багатолюдних полотен, які чомусь запам'ятовуються більше за героїв центральних, пані Олександра показує мені паспорт і медаль за волонтерство, стоячи у дворі неподалік напівзгорілого центру міста. Виходячи під обстрілами на вулицю, 86-річна жінка обов'язково бере ці дві речі з собою.

Дев'ять років тому за Бахмут ішла війна із сепаратистами, які встигли вивісити ворожий прапор, спробували захопити українську військову частину за допомогою російського танка й зірвали президентські вибори. Пані Олександра виходила в центр міста на одиночні щоденні кількогадинні акції.

Якось до неї підійшла жінка й плюнула. То була вчителька однієї з бахмутських шкіл. Деякі містяни пані Олександрю залякували, потім били, однак вона знову виходила.

Пані Олександра вишила портрет Дмитра Чернявського, родом з Хромова (передмістя Бахмута). 13 березня 2014 року, коли Євромайдан переходив у російсько-українську війну, у Донецьку на мітингу за єдність України хлопця зарізали проросійські бойовики. Він став фактично першою жертвою цієї війни.

Проукраїнські люди пані Олександрю підтримували, виготовляли для неї плакати, однак стати поряд не наважувались. А коли жінку побили так, що довелося знімати побої, до неї приставили поліціянта.

На Новий рік ми були в Бахмуті з фотографом Данилом Павловим. Читачка, яка живе в Канаді, у нашому новорічному матеріалі на сайті Reporters побачила на одному із зображень свою матір – пані Олександрю. Вона написала в редакцію і згодом попросила мене: якщо їхатиму в Бахмут іще раз, спробувати ту вивезти. У Києві живе також син пані Олександри, у якого було значно менше надій на те, що жінка захоче виїхати. Він евакуювався, а мати категорично відмовилась покидати дім. Вона почувалася українською душею цього міста – до речі, першого на Донеччині, де в 1917-му після Лютневої революції підняли синьо-жовтий прапор¹.

Приходжу в київську квартиру, де живе син пані Олександри, і він показує фотографії інших вишитих робіт матері: рушники, портрети. Чоловік на вигляд слабкий – як з'ясувалося, остання стадія онкології. Сам він виїжджав із міста мотоциклом іще в червні 2022-го. Під Павлоградом упав, зламав кілька ребер, але таки дійшов до столиці. Він забороняє використати його хворобу як аргумент для переконування пані Олександри виїхати з міста. Боїться, що в матері не витримає серце. Чоловік передає сумку з ліками для мами, просить трохи почекати, сідає за стіл, бере ручку й папір і пише листа.

Коли назва охопленого війною міста не сходить із заголовків світових ЗМІ, то цілком можливо, що це місто залишиться в історії, як залишилися, наприклад, Сталінград, Дрезден, Герніка... Це різношерстий ряд, однак дещо натягнутою асоціацією здається хіба тепер, коли немає часової перспективи. За різними даними, кількість загиблих і поранених у Бахмуті від початку боїв – це десятки, а то й сотні тисяч.

І тепер, сподіваючись, що експерти знову помиляються, перед виїздом до цього міста читаю новину з таким заголовком: «Російські війська візьмуть Бахмут уже сьогодні?».

Отож попереду – історія про зенітника, який ось щойно збив російський винищувач; батька й синів, які воюють пліч-о-пліч; вагнерівця, який любить Набокова. Це подорож у місця, де собаки їдять людей, де ціпенієш від градуса страху, спустошеності, але й доблесті, незламності та навіть любові. А ще – через відчуття дивної чіткості, наче в нових окулярах. Ще й унаслідок критично малої відстані ця чіткість провокує питання: чи можливі зараз напівтони? Виразніше питання звучить так: чи пошук напівтонів – не привілей тих, хто не бореться за своє життя тут і тепер; але також: чи пошук напівтонів – не обов'язок тих, хто виживе?

Ось усе перед нами – як в епічних поемах про день і ніч, як у казці про правду і кривду, як той колористичний контраст в епіграфі з Василя Стуса. Як у балеті про білого і чорного лебедів, про який у цій історії нагадають мені дорогою до місця, де стоїть самохідна гаубиця «Гвоздика».

І тому обираю метод фіксації – «фотографування» текстом. Хоча слово «фіксація» тут буде вжите не тільки в цьому значенні.

Перша частина – репортажна. Літературний репортаж – жанр, близький журналістиці, – для мене, до цього автора прози і поезії, сьогодні вчасний тим, що дає змогу просто фіксувати дійсність, щоб використати її в більш тверезому осмисленні колись пізніше. Герої можуть стати не такими вже й хорошими, факти можуть бути завтра вже не фактами, ціле може виявитися частковим. Однак у ситуаціях, де ризикують життям, фіксується те, що пізніше, можливо, дасть відповідь, яка убезпечить від ризику інших.

Репортаж потрібно писати швидко. Щоб він вийшов вчасно, розмови розшифруєш просто в машині дорогою до Києва,